

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Kód ITMS: 26130130051

číslo zmluvy: OPV/24/2011

Metodicko – pedagogické centrum

Národný projekt

VZDELÁVANÍM PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKÝCH KOMUNÍT

Mgr. Milada Krišáková

KLENOTY ZAMAGURIA – 3
- učebné texty a pracovné listy k záujmovej činnosti žiakov

2014

Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11, 850 01 Bratislava
Autor UZ:	Mgr. Milada Krišáková
Kontakt na autora UZ:	Spojená škola, Štúrova 231/123 Spišská Stará Ves, organizačná zložka: Základná škola riaditelka231@gmail.com
Názov:	Klenoty Zamaguria 3 - učebné texty a pracovné listy k záujmovej činnosti žiakov
Rok vytvorenia:	2014
Oponentský posudok vypracoval:	Mgr. Anna Kromková
ISBN 978-80-565-0907-4	

Tento učebný zdroj bol vytvorený z prostriedkov projektu Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunit. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Text neprešiel štylistickou ani grafickou úpravou.

Obsah

Úvod:	4
Goralský rok.....	5
Jar	5
VEĽKÁ NOC	5
PL Veľká noc:	8
SOBOTKY.....	9
Leto.....	10
Jeseň.....	12
ZBER ÚRODY	12
Páračky	13
PL Naše huby:	14
Zima	16
STRÍDŽIE DNI.....	16
Vianoce	17
PL Vianoce:	20
Použité zdroje:.....	22

Úvod:

Poznanie regiónu v ktorom žijeme je z viacerých hľadísk veľmi dôležitý. Učebný zdroj Klenoty Zamaguria je určený pre žiakov základných škôl v Zamagurí a pre tých, ktorí sa o tomto kraji chcú dozvedieť viac.

Súbor pozostáva z učebných textov k jednotlivým témam a z pracovných listov s témami súvisiacimi. Hlavným cieľom obsahu v záujmovom útvare je priblížiť žiakom región v ktorom žijú, chodia do škôl, kde majú svoju rodinu, priateľov a známych. Bez poznania minulosti nie je možné pochopiť súčasnosť. Bez lásky k rodnému kraju je život človeka ochudobnený.

Ďalším cieľom je podnecovať žiakov k láske a úcte. K histórii, prírode, ľuďom, hodnotám a tradíciám vytvoreným týmito ľuďmi.

Činnosť v záujmovom útvare umožňuje žiakom všimnúť si, precítiť a prípadne navštíviť miesta vo svojom blízkom okolí, ktoré tým, že sú neustále „na očiach“ už zovšedneli.

Žiaci získajú teoretické vedomosti i praktické zručnosti, návyky, ktorými si vytvárajú svoj postoj k hodnotám.

Činnosť záujmového útvaru je rozdelená do dvoch rovín - teoretickej a praktickej. V teoretickej rovine sa žiakom predkladajú fakty, obrazový materiál a iné informácie o regióne s rôznou úrovňou náročnosti. V praktickej rovine si žiaci overujú svoje vedomosti riešením rôznych úloh a pracovných listov.

Goralský rok je sprievodca tradíciami Zamaguria vo veľmi jednoduchej a skrátenej forme použiteľný v záujmovom útvare „Tretiacke všeličo“. Jednotlivé témy sú vhodné na doplnenie učiva ako prierezová téma regionálna výchova. Je predovšetkým krátkou prehliadkou, miniučebnicou zvykoslovnia Zamaguria.

Goralský rok

Jar

Podľa astronomického kalendára začína dňom jarnej rovnodennosti.¹ Podľa ľudového kalendára po skončení fašiangov na Škaredú, Krivú, Popolcovú stredu (Stempno šroda). Vtedy začínal aj **40 dňový pôst**. V zime, a v čase zabíjačiek počas fašiangov ľudia konzumovali veľa mäsa, preto pôst bol pre ľudské zdravie veľmi prospešný. Zaviedla ho cirkev a obmedzovanie v jedle znamenalo obeť Bohu. Nesmelo sa jesť nič, čo pochádzalo z teplokrvných zvierat. Teda mäso, živočíšny tuk, mlieko, syr, ani vajcia. Voľakedy bol pôst veľmi prísny, dokonca sa na prípravu jedál používal aj iný riad. Varilo sa v hlinených hrncoch a lyžice sa smeli používať iba drevené. Na mastenie jedál sa používal olej z ľanu, konope a slnečnice. K ľuďom v Zamagurí sa zväčša dostal od podomových obchodníkov. Mäso z rýb, žiab a rakov sa jesť smelo. Najväčšou zábavou dedinských mládencov bol lov žiab na Jozefa. Dnes by sme si vyslúžili akurát poriadnu pokutu od ochranárov.

VELKÁ NOC

Máloktorý sviatok je tak spätý s ľudovými tradíciami ako práve tento. Inak aj sviatky jari.

Je to pohyblivý sviatok. Každý rok je v inom čase. Je to prvá nedeľa po prvom splne po jarnej rovnodennosti.

Predchodcom kresťanskej Veľkej noci je pravdepodobne židovský sviatok Pesach, pri ktorom sa obradne jedli jahňatá a nekvasený chlieb.

Na znamenie nevinnej obete sa v súčasnosti pečie baránok z cesta. Vajíčka sa farbía varením vo vode so šupkami z cibule.

Dnes sa v predvečer Veľkej noci na Bielu sobotu chystá do košíkov varená šunka, klobásy, chlieb, veľkonočný koláč (paska), vajíčka, syr, med, maslo, slanina a chren . V niektorých rodinách pridali aj zrno. Ráno v nedeľu sa košíky odnesú do kostola na „ posvätenie“ kňazom. Po tomto obrade sa rodina ponáhľa domov. Zvyky hovoria, že kto prvý dobehne domov, bude prvý aj s prácami na poli počas celého roka. Obradným jedením jedál sa končí pôst.

Pre Zamagurie je typickým veľkonočným jedlom **Mašponka (Švjencelina)**:

Na malé kúsky nakrájaná šunka, klobása, vajce sa zaleje chladným cmarom (kyslým mliekom, kyslou smotanou), zasype čerstvým strúhaným chrenom, posolí a poriadne premieša. Podáva sa k veľkonočnému kysnutému koláču. Toto jedlo jedávala celá rodina z jednej misy.

Posväteným jedlám a zvyškom z nich ľudia pripisovali magické účinky. Zo stola sa nesmelo nič vyhodiť. Škrupinky z vajec a omrvinky sa zaorávali do prvej brázdy na poli. Vyvarenou masťou zo šunky sa domácim zvieratám potieral pysk, ako ochrana pred hadím uštipnutím. Zaujímavé boli voľakedy i zvyky na veľkonočný pondelok. Vtedy skoro ráno polievali chlapci dievčatá i ženy, za čo dostali odmenu vo forme vajíčka a starší aj páleného. V utorok polievali dievčatá chlapcov, no už bez odmeny a v stredu sa polievali navzájom a ušlo sa aj okoloidúcim.

VIEŠ, ŽE? Cmar (mašľonka) je tekutina podobná kyslému mlieku, ktorá vznikne z kyslej smotany, keď sa mútením a pretrepávaním z nej oddelí maslo?

Na Zamagurí sa nepovažovalo mlieko za nápoj, ale za samostatné jedlo. Konzumovalo sa denne.

V Zamagurí sa nádoba na mútenie masla volala **kernicka, bodenka**

Výsledkom trepania smotany v **kernicke** bolo chutné domáce **maslo** a **cmar**. Maslo sa v letných mesiacoch uchovávalo v hlinených nádobách v studenej osolenej vode. Čím bolo v lete teplejšie, tým častejšie sa voda vymieňala, aby sa maslo neskazilo. Iný spôsob bolo prepraženie masla, čím sa z neho odstránili zvyšky mlieka a zostal len čistý tuk. Hovorilo sa mu prepustené maslo. Cmar bol výborný proti smädu.

PL Veľká noc:

1. Jarná rovnodennosť je :

- a) prvú marcovú nedeľu
- b) 20. marca
- c) 12. marca

2. Symbolmi Veľkej noci sú:

- a) ovečka, zajačik , sliepočka, mačiatko
- b) baranček, kuriatko, zajačik, vajíčko
- c) vajíčko, sliepočka, kuriatko, kozliatko

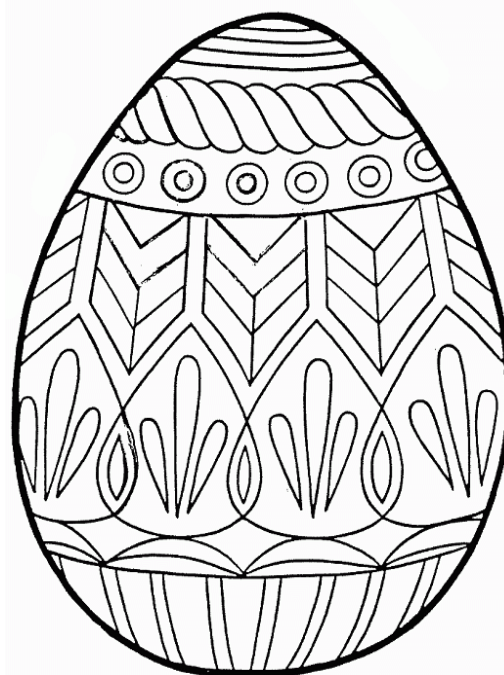
3. Deň pred Veľkonočnou nedeľou sa nazýva:

- a) Popolavá sobota
- b) Biela sobota
- c) Veľkonočná sobota

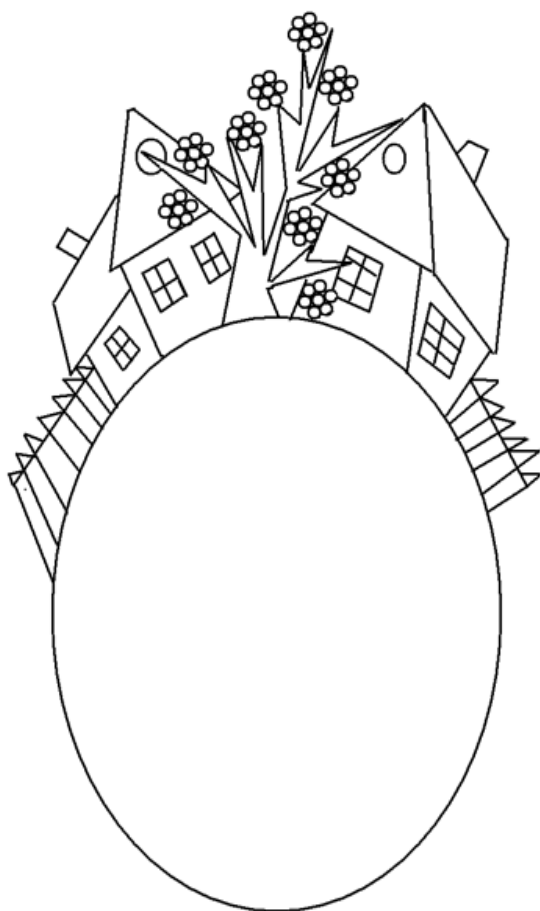
4. Pôst pred Veľkou nocou trvá :

- a) dva mesiace
- b) štyri týždne
- c) štyridsať dní

5. Napíš, aké Veľkonočné zvyky sa ti páčia:

Túto kraslicu si vymaľuj

Navrhni si vlastný ornament

SOBOTKY

Na Svätého **Jura** (24.4.) sa voľakedy dodržiaval starodávny zvyk oslavovania Jari -Vesny aj pálením takzvaných Júrskeho ohňov. No viac rozšírený je zvyk na oslavu letného slnovratu, pálenie Svättojánskych ohňov (**Ján** 24.6.) Má názvy ako: Ohne Svättojánske, Páliť Vajana.

Vo východných častiach Slovenska majú tieto ohne meno: v Radome v Šariši: Sobutky, v Markušovciach v Spiši: Sobotačky, v Poľsku a na Zamagurí: Sobotky. Tieto ohne na Slovensku pálievajú na vyvýšených miestach, na kopcoch, na stráňach, vrchoch.

Okolo „ sobotiek“ sa zhromažďovala predovšetkým mládež, ktorá sa do neskorej noci zabávala tancom, spevom, hrami, preskakovaním ohňa. Verilo sa, že kto preskočí svättojánsky oheň, nemusí sa báť rok smrti. A tak skákali všetci, nielen mladí. Oheň bolo vidieť dodaleka a ľudia mali pocit, že sa „otvorila zem“ a na jej povrch vychádza svetlo zabudnutých a stratených pokladov.

Základ vatry stavali chlapi aj celý deň. Musela to byť presná práca, aby sa počas horenia brvná neuvoľnili, neskotúľali a nikomu neublížili

Legendy hovoria, že v noci na Jána vraj vystupujú poklady z hlbín zeme, a bylinky nazbierané práve počas tejto noci majú zázračnú liečivú moc. Babky korenárky ich zbierali ešte za úsvitu. Potom sa v odvare z týchto rastlín kúpavali deti, aby boli po celý rok zdravé. Ďalšia povera hovorí, že papraď kvitne len počas svättojánskej noci. Tam, kde vykvitne, je vraj určite ukrytý poklad. K dobytku sa nesmela priblížiť cudzia žena, aby ho neuriekla a tak si gazdovia svoj dobytok starostlivo strážili. Chránili ho cesnakom, chlebom a soľou a petržlenom.

O 29. júni sa hovorilo, že **Peter a Pavol** v ten deň sejú huby. V tomto období sa v podhorí už naozaj nachádzali hríby.

Aj nasledujúce júlové dni sú opradené prísloviami, porekadlami a povestami. Napríklad pre dobrú úrodu kapusty boli dôležité dni 25.7. – **Jakub** a 26.7. – **Anna**. Vtedy bol najvhodnejší čas na okopávanie kapusty. Na Annu sa ženy váľali po zemiačniku, aby zabezpečili dobrú úrodu zemiakov a „budili“ ich tak, že ich podhrabávali prstami.

Bylinkárstvo bolo v Zamagurí veľmi rozšírené, možno i vďaka mníchovi Cypriánovi, ktorý bol majstrom v tejto oblasti. Sídliť v Červenom Kláštore

Leto

V júli a auguste sa v rôznych častiach Slovenska slávil **dožinky**. Poďakovanie prírode za úrodu. Zvykom bolo nechať na poli snop obilia, alebo kus poľa nezožať. Viazaničku obilia si ľudia zavesili nad stôl, kde ostala až do jari. Potom sa z nej vymrvilo zrno a zamiešalo do jarného osiva. Neskôr nahradil viazaničku dožinkový veniec. Uvili ho žnice a odniesli gazdovi. Dožinkami sa končili letné práce na poliach. Pretože na severe Slovenska sa obilie takmer nepestovalo, ľudia odtiaľ chodili na sezónne práce do južnejších oblastí. Za svoju prácu dostali zvyčajne obilie, alebo múku.

Dobrý hospodár pravidelne kontroloval svoju úrodu, či je zrelá a či ju nenapadli škodcovia

Dožinkový veniec gazdovi priniesol na záver poľnohospodárskych prác mladý pár (žnec a žnica)

Z múky sa piekol chlieb. Nakrojenie do kríža tesne pred pečením sa robilo na znak úcty k nemu, ako k božiemu daru

Leto a skorá jeseň sú najúrodnejším hubárskym obdobím. Všeobecne známe boli a sú kuriatka, dubáky, rýdziky, masliaky, pečiariky a plávky. Huby sa najčastejšie sušili, alebo nakladali do soli, octových nálevov, či zalievali do masti. Takto upravené sa celoročne používali.

Jeseň

ZBER ÚRODY

Jeseň sa v ľudovom kalendári začínala 29. septembra na Michala. Začínal sa priasť dopestovaný ľan a konope. Ľudia sa tešili z výsledkov svojej práce. Jeseň znamenala zber ovocia, strukovín, zemiakov, kukurice, kapusty, repy. Nastal čas zabíjačiek. Aj dobre vykŕmenej hydiny. Mäso sa solilo a nakladalo do sudov, alebo aj údilo. Perie z husí sa odkladalo na neskoršie obdobie - páračky.

Sušené slivky

sa používali ako liek proti tráviacim problémom a do tradičných jedál ako fazuľová a vianočná kapustová polievka.

Lekvár zo sliviek

Varil sa aj niekoľko dní zvyčajne vonku v kotlíku. Aby neprihorel, striedala sa pri miešaní celá rodina. Nepridávalo sa doň ani zrníčko cukru. Takýto lekvár bol veľmi hustý a chutný.

Sušené jablká boli počas zimy zdravou chutnou pochúťkou.

Čerstvé jabĺčka sa uchovávali v pivniciach a piekli sa z nich chutné koláče. Zo šupiek sa varil čaj.

Sušené hrušky boli používané podobne ako jablká. Na Zamagurí sa pestovali len veľmi málo a tak sa ľudia k nim dostali na jarmokoch, zväčša od Šarišanov a Gemerčanov.

Kvasená kapusta bola najbohatším zdrojom vitamínu C počas zimy a jari. Používala sa takmer denne v rôznej úprave. Ľudia jej konzumáciou predchádzali chorobám z prechladnutia.

Úroda sa uchovávala rôznym spôsobom. Ovocie sa najčastejšie sušilo, kapusta nakladala do sudov a kvasila. V zime bola bohatým zdrojom vitamínu C. Varil sa lekvár zo sliviek. Alebo sa z nadbytku ovocia páčil alkohol.

Páračky

Začali sa konať na dedinách od polovice októbra. Bola to práca žien. Schádzali sa v jednom dome, priniesli si so sebou polienko dreva na prikúrenie do piecky. Pretože nebolo možné robiť prudké pohyby, aby sa perie nerozfúkalo všade naokolo, krátili si chvíľu spevom, alebo rozprávaním rozprávok. Zvečera, keď boli na prípecku ešte i deti, ktoré nespali, to boli rozprávky predovšetkým pre nich. Keď zaspali, dospelí si rozprávali rozprávky a vymyslené strašidelné príbehy. Neskoro večer potom museli mládenci odprevádzať domov dievčatá, lebo tie sa báli.

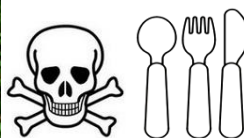
PL Naše huby: Škriatok poplietol označenie a názvy húb. Vieš mu pomôcť? Zakrúžkuj správny piktogram a spoj názov so správnou hubou

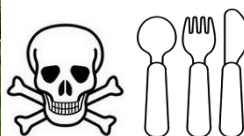
DUBÁK ☐ a

RÝDZIK ☐ b

KURIATKO ☐ c

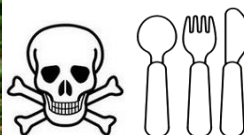

4

MUCHOTRÁVKA ZELENÁ

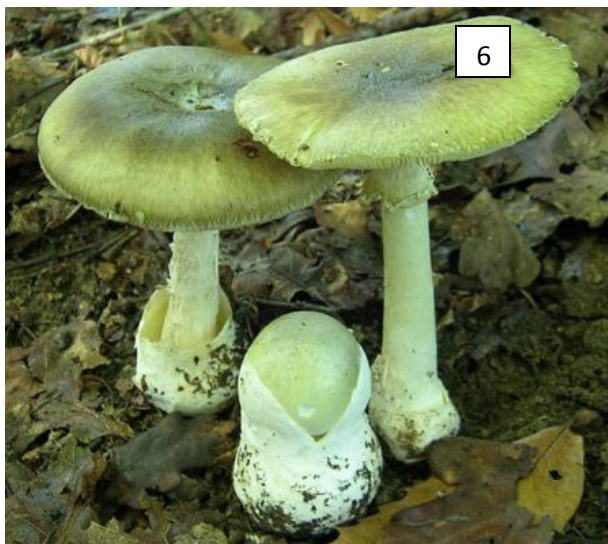
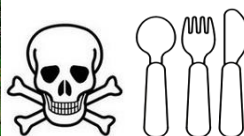
d

5

PLÁVKA

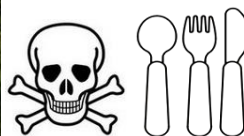
e

6

PEČIARKA

f

(1c, 2a, 3b, 4e, 5f, 6d)

Všet	ky	jedlé	okre	m	muc	hotr	ávky	zele	nej
------	----	-------	------	---	-----	------	------	------	-----

Zima

STRÍDŽIE DNI

Obdobie konca jesene a nastupujúcej zimy v ľudoch vyvolávalo rôzne predstavy víťazstva zla nad dobrom, chudoby nad hojnosťou a smrti a chladu nad životodarným slnkom, ktorého zo dňa na deň bolo menej. Ľudové zvyky tohto obdobia sa viažu k stridžím dňom.

Prvým bol 25.november – **Katarína**.

V tento deň ľudia na ochranu pred zlými duchmi jedli cesnak, potierali ním dvere v tvare kríža. Bol to posledný deň na zábavy, pretože na druhý deň sa začínal advent s predpísaným pôstom až do Štedrého večera. Zakázané boli aj svadby.

Druhý stridží deň bol 30. november - na **Ondreja**. Z domu, kde nejaký Ondrej býval, nechceli nič požičať, aby rodinu nestihla strata na majetku. Večer dievčatá čarovali: varili halušky s listočkami. Tá haluška, ktorá vyplávala na hladinu prvá niesla so sebou meno nastávajúceho. Lialo sa horúce olovo cez dierku kľúča do nádoby so studenou vodou. Tvar, ktorý v styku s vodou stuhol, určoval povolanie budúceho muža.

Tretí stridží deň - 4. december, **Barbora**. Dievčatá odlamovali vetvičky ovocných stromov, ktoré mali poliať vodou prinesenou v ústach. Ak vetvička do Vianoc zakvitla, veštilo to dobrú úrodu, zdravie a vydaj pre dievku.

Najvýznamnejší strídži deň
– 13. december, **Lucia**.

Na Zamagurí chodila Lucia
v bielych šatách,
s pančuchovou maskou,
alebo maskou smrtky, vo
vrecúšku mala sadze,
ktorými špinila, koho stretla.
Husím krídlom ometávala
všetko okolo seba. V Malej
Frankovej a Reľove na
Luciu večer v minulosti

mládenci rozoberali gazdom vozy a rozhadzovali poukladané drevo. Čo bolo hlavné, v ten
deň nikto nesmel nikomu nič požičať. Ak sa o to predsa len niekto snažil, iste to bola striga.

Po Lucii nasledoval týždeň, ktorý bol na zvyky veľmi chudobný. Začínali sa prípravy na
Vianoce.

Vianoce

Štedrý deň **Vilija** bol pôstnym dňom. Ak sa už
niečo jedlo, bolo to pečené zemiaky a surová
kapusta. Ženy od rána vyvárali a piekli kysnuté
koláče – **kuhy**, **gruľovník**, **lekvarník**, **tvarožník**,
kapušník, **jablovník** a **bobaľki**. Slávnostnej večeri
v tento deň sa hovorilo **obiod**. Od rána do večere,
kým sa na nebi objavila prvá hviezda, chodili po
dedine vinšovníci, predovšetkým Cigáni. Pre
rodinu, do ktorej zavítali to malo byť znamenie šťastia. Koledníci – **vinšováci** odlomili
konárik ihličnanu a zastokli za obraz, alebo trám a tá mala zabezpečovať bohatú úrodu.

Vianočný stromček – **jezulant**, ozdobovali dospelí potajomky. Ešte pred 50 rokmi bol na Zamagurí zriedkavosťou. Predchodkyňou stromčeka bola vetva z jedle, pribitá nad vchodom, alebo trámom v izbe a ozdobená bielymi, ružovými a červenými stužkami – **podlaznicka**. Prvé vianočné stromčeky sa pribíjali na trám a priväzovali motúzom, aby sa mohol otáčať. Ozdobené boli medovníkmi, kockovým cukrom zabaleným do staniolu, orechmi, jabĺčkami. Ostával v miestnosti do Troch kráľov.

Skôr, ako rodina sadla k štedrovečernému stolu, musela nakrmiť statok a pripraviť všetko potrebné. V Spišských Hanušovciach dali sliedkam jedlo do železnej obruče, aby „vajcia netrtili a držali sa pokope“. Takisto kúsok z jedle hodili do studne. Od stola sa nesmelo vstávať, aby rodina žila celý rok spolu. Pod stôl sa kládla slama, sekera, na ktorej mal pastier počas celej večere nohy. Pod obrus sa dávali strukoviny, aby bola bohatá úroda. Výnimočne sa večeralo v izbe a nie v kuchyni. Na stole sa zažala hromnička – sviečka, všetci sa nahlas pomodlili. Jedlá mali svoje poradie. Každý dospelý dostal pohárik hriateho. Potom nasledovala **zočurka s juhom** (zemiaková polievka s kyslou kapustovou šťavou), **rezanki s makom**, **bobaľki**, **slifčonka** (varené sušené slivky), **horochova polivka s gribami** (hrachová polievka), **oplatki s miodem**. Jedlo sa zo spoločnej misy. Krájalo sa jabĺčko.

Jablíčko, ktoré bolo vnútri s peknou hviezdíčkou, ktorú vytváral jadrovník, bolo znamením pevného zdravia

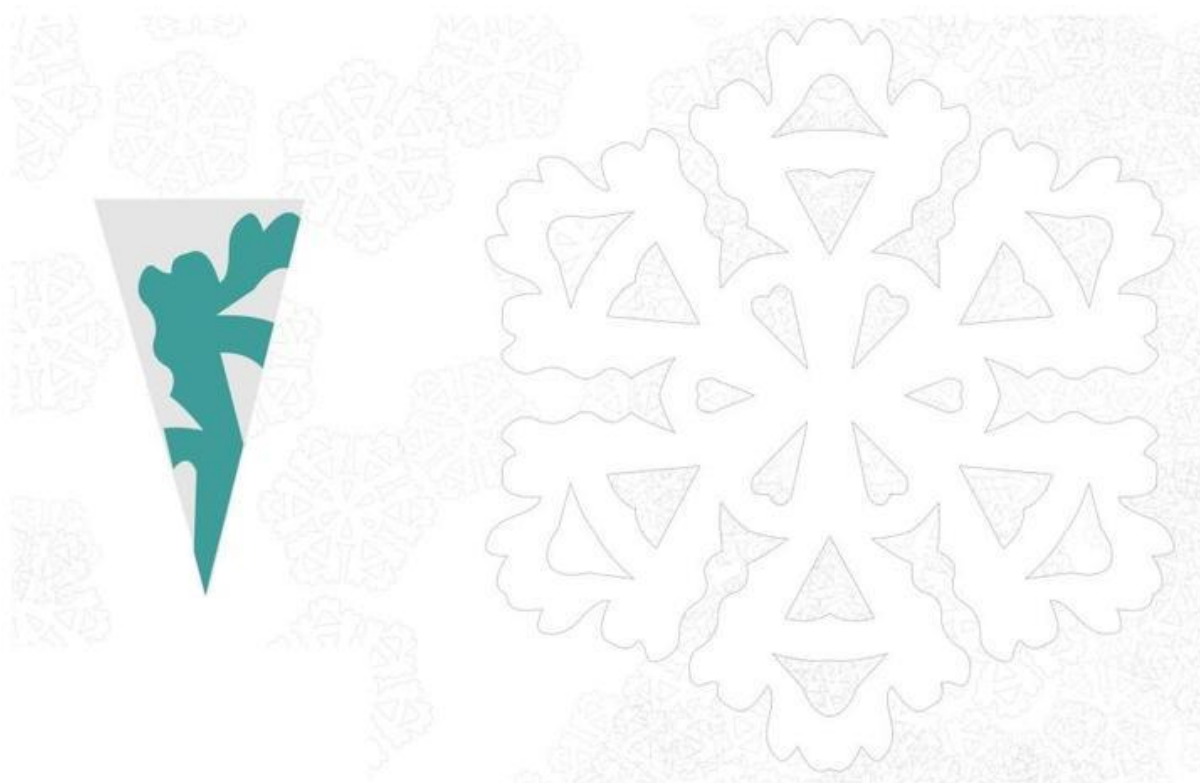
Na obrázku vľavo hore: Bobalky, dole: rezance s makom.

Lúskali sa orechy, pre každého jeden.

Zdravé plody znamenali zdravie, plesnivé, choré, chorobu. Na stole nesmeli chýbať koláče, chlieb, cesnak. Večera sa končila spoločnou modlitbou. Po večeri všetci utekali von a nesmeli pozeráť nikde, iba smerom k lesu. Potom poupratovali a zvyšky dali zvieratám, okrem mačky, lebo je falošná; koňovi, lebo má kopytá ako čert. Psovi a kohútovi dávali čierne korenie, aby boli na cudzích zlí. Čakanie na polnočnú omšu si krátili spomínaním, rozhovormi a veštením. Na sporák položili dvanásť uhlíkov a podľa toho, ktorý prvý zhorel, určili najhorší mesiac v nasledujúcom roku. Vo Veľkom Lipníku, ešte pred samotnou omšou, nabral člen rodiny z potoka vodu hneď pri prvom zazvonení. Táto voda slúžila na umytie všetkých členov rodiny, aby boli všetci zdraví a čerství, ako je tá voda. V Spišských Hanušovciach verili, že o polnoci sa z vody stane víno a preto si šli po omši nabráť za vedro vody zo studne. Obyvatelia Osturne si mincou potierali tvár, aby mali po celý rok peknú pleť. Rozšírené bolo aj chodenie s betlehemkom, s ktorým mladí chlapci navštevovali od rána každý jeden dom. Za ich ochotu im Zamagurčania dali peniaz, koláče alebo sladkosti. Na omšu chodili všetci okrem najmenších detí a starých chorých ľudí. Na Zamagurí kedysi neexistoval zvyk obdarúvať deti darčekom. Slávnosťou a darom bola už samotná večera.

PL Vianoce:

Môžeš vystrihnúť a ozdobiť svoj stromček

Záverom zimného novoročia bol sviatok Troch kráľov – 6. januára. Každá rodina si zabezpečila vysviacku domu kňazom, ktorý na dvere napísal nový letopočet so začiatočnými písmenami troch kráľov- Gašpara, Melichara, Baltazára. Podľa povery chodia traja králi po domoch a kde tento nápis nenájdu, vezmú z domu všetko šťastie.

Zima končí, pred dverami je jar a tak, ako ide rok za rokom, opakujú sa i zvyky počas neho. Kalendár goralov je oveľa bohatší. Tu sme spomenuli len niektoré udalosti v roku.

¹ Dátum 21. marec, ktorý sa uvádza v učebniciach a mnohí ľudia ho dodnes považujú za prvý jarný deň, platil iba v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia. V posledných rokoch bol tento dátum aktuálny iba každý tretí rok po roku priestupnom, t.j. v roku 2003 a 2007. Pre väčšinu Slovákov bol 21. marec prvým jarným dňom už len v roku 2011. Od roku 2012 sa jar v našom časovom pásme začína vždy 20. marca a od roku 2048 sa bude objavovať aj dátum 19. marca. Návrat k 21. marcu ako k prvému jarnému dňu nastane až po vynechaní prestupného dňa v rokoch 2100, 2200 a 2300.

Použité zdroje:

Knižné zdroje:

1. MALOVCOVÁ, B. A KOL., 2008. *Spišská Stará Ves*, Universum, Prešov, ISBN 978-80-89046-48-5
2. MAJERIKOVÁ, I., MAJERIKOVÁ, M., 2010. *Doživotná umiestnenka*, Goralinga, Krakov, ISBN 978-80-970042-3-1

Internetové zdroje:

<http://img.happy-giraffe.ru/thumbs/580x1000/15328/8ebdbd7876fd28742b41b9fbe07fa06.jpg>
<http://omalovanky.zahrajsa.sk/wp-content/gallery/velka-noc/kraslica.gif>
http://babetko.rodinka.sk/uploads/pics/images/42349-velka_noc7.gif
https://fbcdn-sphotos-b-a.akamaihd.net/hphotos-ak-frc3/t1.0-9/s417x417/260550_213047128730532_7489322_n.jpg
http://www.poradenstvo-renata.sk/sub/poradenstvo-renata.sk/images/full_images/bylinky.jpg
<http://www.vranovske.sk/data/images/illustration-imgs/64.jpg>
http://4.bp.blogspot.com/_lOZDS3DJbos/T03ISGFoT6I/AAAAAAAAA o/l6R2mu3pBgg/s400/P01255cde_s_zatva_obilie.jpg
http://www.viescojes.sk/wp-content/uploads/2013/02/Fotolia_38185010_S.jpg
<http://wynalazki.slovníki.pl/images/stories/duze/maslo.jpg>
http://3.bp.blogspot.com/_kUqH8aAy0hs/UaxkMwCdIAI/AAAAAAAAA3g/2JCLjKx-3Aw/s1600/IMG_4993+copy.jpg
http://www.nahuby.sk/images/fotosutaz/2008/08/05/Cantharellus-cibarius/milan_zajac_122872.jpg
http://www.mojanitra.sk/images/clanky/vata/c_6540_1.jpg
http://www.nahuby.sk/images/fotosutaz/2009/10/09/Lactarius-deliciosus/pavol_kolarik_174885.jpg
http://predmety.skylan.sk/9/bio/10str/10jmatch/800px-2012-02-13_Agaricus_campestris_L_199587.jpg
http://www.nahuby.sk/images/fotosutaz/2007/08/30/Russula-vinosa/jaroslav_maly_78669.jpg
http://img.aktuality.sk/stories/2005/Illustr/Priroda/Hory/muchotravka_zelena_4.jpg
http://img.diva.sk/stories/2013/lifestyle/varenie/susene-slivky_dreamstime.jpg
http://www.susene-ovoce-prodej.cz/fotky18023/fotos/_vyr_93IMG_1064.jpg
<http://www.ireceptar.cz/res/data/070/008696.jpg>
http://varecha.pravda.sk/usercontent/images/velky-recept1365_1262505997.jpg
<http://www.slovakcooking.com/wp-content/uploads/2010/01/bobalky05.jpg>
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/11/Sterappel_dwarsdrsn.jpg/220px-Sterappel_dwarsdrsn.jpg
http://www.ludovakultura.sk/fileadmin/images/hesla_full/vianocny-stromcek.jpg
<http://www.jankohrasko.sk/assets/images/novinky/2007/november/Lucie.jpg>
http://asmira78.r.worldssl.net/SghB4Hfl6rP_s720x720.jpg
http://asmira77.r.worldssl.net/zu8M0lb3KUG_s720x720.jpg